

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
Մ. ԱԲԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՄԱՅԱ ՀՈԿԿԱՆՆԵՍԻ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՎԻԳԵՆ ԽԵՉՈՒՄՅԱՆԻ ՓՈՔՐ ԱՐՁԱԿԸ

Ժ.01.02-«Նորագույն շրջանի հայ գրականություն» մասնագիտությամբ
բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման
ատենախոսություն

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ - 2008

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի Ն. Աբրեղյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝ Բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
ՄԵԼՍ ՍԱՆԹՈՅԱՆ

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ Բանասիրական գիտությունների դոկտոր
ՆՈՐԱՅՐ ԱԴԱԼՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու
ԹԱԴԵՎՈՍ ՏՈՆՈՅԱՆ

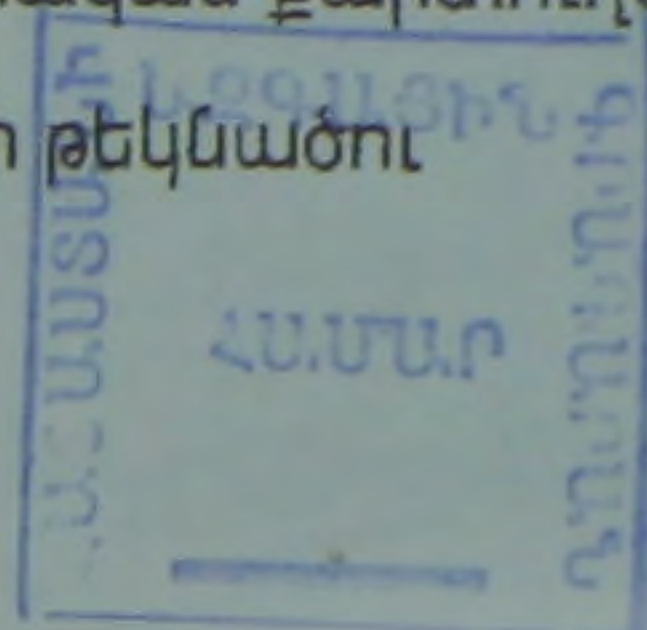
Առաջատար կազմակերպություն՝ Գյումրիի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտ:

Պաշտպանությունը կայանալու է 2008թ. նոյեմբերի 28-ին, ժամը 12⁰⁰ ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբրեղյանի անվան գրականության ինստիտուտում գործող 003 մասնագիտական խորհրդում (ք. Երևան, Գրիգոր Լուսավորչի 15):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբրեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2008թ. հոկտեմբերի 24-ին

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար
Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Ս.Հ. Ավետիսյան

4459-2008

Աշխատանքի ընդհանուր բնութագիրը

Վ. Խեչումյանի ստեղծագործությունը հայ ժողովրդի դարավոր գոյապայքարի գեղարվեստական մարմնացումն է: Տարբեր կարծիքներ և տեսակետներ են եղել նրա ստեղծագործության գնահատման ժամանակ, բայց միանշանակ շեշտվել է նրա փոքր արձակի ինքնատիպությունը, գեղարվեստական և գաղափարական բարձր հնչեղությունը: Վ. Խեչումյանն այն գրողներից է, որոնք անընդհատ «բացահայտվում են», քանզի նրա ընտրած ժամանակաշրջանն ու գրական հերոսը առանձնահատուկ են: Այսօր գրողի ստեղծագործությունը գրաքննադատության մեջ շատ քիչ ուշադրության է արժանանում: Ատենախոսության մեջ բարձրացված հարցերը, ճիշտ է, վերաբերում են Վ. Խեչումյանի փոքր արձակին, բայց արտացոլում են գրողի ստեղծագործական ողջ ուղին: Հեղինակը ներկայացվում է հետպատերազմյան շրջանի գրական կյանքի ընդհանուր հոսքի շրջանակներում: Կարծում ենք, որ կատարված աշխատանքը նպաստում է գրականագիտության մեջ Վ. Խեչումյանի ստեղծագործության նորովի մեկնաբանմանը:

Ռեսուրսափրության արդիականությունն ու գործնական նշանակությունը

Յուրաքանչյուր գրողի ստեղծագործության մեկնաբանում արդիական է նախ և առաջ իր ժողովրդի հոգեբանության և աշխարհայացքի բացահայտման տեսանկյունից: Վ. Խեչումյանի ստեղծագործական երկունքը համընկնում է բավական բարդ քաղաքական-հասարակական պայմաններին, և նրա ստեղծագործության յուրահատկությունը շեշտվում է առանձնապես հետպատերազմյան տարիներին հայ գրականությանն առաջադրված խնդիրների կիզակետում: Մյուս կողմից այն հնարավորություն է տալիս ժամանակակից մարդուն ավելի մոտիկից զգալ անցյալի շունչը: Նրա արձակը դառնում է անցյալը ներկային կամրջող օղակ, որի հիմքերը գրողը փնտրում է հասարակ ժողովրդի մեջ, աշխատավորի պարզ ու անպաճույճ ընտանեկան հարկի տակ: Գրողի առաջադրած խնդիրներն ու գաղափարները և՛ պատմական են, և՛ արդիական:

Աշխատանքն ունի տեսական և գործնական նշանակություն: Այն կարող է օգտակար լինել հետպատերազմյան շրջանի հայ գրականության խնդիրներով զբաղվող մասնագետների համար:

Ուսումնասիրության առարկան, նպատակն ու խնդիրները

Ուսումնասիրության առարկան Վ. Խեչումյանի փոքր արձակն է, հատկապես նրա «Զվարթնոց», «Գիրք պանդխտության» ժողովածուները, «Գիրք մաքառման» ժողովածուի առաջին բաժինը, ինչպես նաև մամուլում լույս տեսած այն ստեղծագործությունները, որոնք չեն ներառվել ժողովածուների մեջ: Հեղինակը մի քանի վեպերի, վիպակների հեղինակ է, ունի բազմաթիվ ակնարկներ, առանձին լույս տեսած մանկապատանեկան գրքեր, մի քանի տասնյակ հոդվածներ, սակայն ելնելով մեր աշխատության ծավալներից՝ այդ ամենին անդրադարձել ենք շատ սեղմ, ընդհանուր ակնարկի տեսքով՝ ուշադրությունը հատկապես կենտրոնացնելով նրա փոքր արձակի առանձնահատկությունների վրա:

Գլխավոր նպատակը Վ. Խեչումյանի պատմվածքների ամփոփ ուսումնասիրությունն է: Այդ նպատակով բնութագրվել է նրա ստեղծագործությունների ժանրային համակարգը, կառուցվածքը, որի հիմքի վրա էլ ներկայացվել է թեման: Որպես առանձին խնդիրներ դիտարկվել են գրական հերոսի տիպը, բանահյուսական տարրերի առկայությունը, գրողի լեզվաոճական համակարգը: Ուշադրություն է դարձվել ստեղծագործությունների գաղափարական ընդհանրություններին, հատկապես անհատի ազատության խնդրին, մարդկային ներաշխարհը ամբողջական ներկայացնելու հեղինակի ջանքերին: Ավելացնենք, որ Վ. Խեչումյանի ստեղծագործությունը ներկայացրել ենք ժամանակաշրջանի գրական կյանքի ընդհանուր հոսանքում, հայ և ռուս հայտնի գրողների ու ստեղծագործությունների հետ զուգահեռներում, որպեսզի ընթերցողը որքան կարող է ամբողջական պատկերացում կազմի հետպատերազմյան շրջանի գրական կյանքի մասին:

Թեմայի մշակվածությունը և աշխատանքի գիտական նորույթը

1940-ական թվականներից Վ. Խեչումյանի ստեղծագործությունները պարբերաբար հրատարակվել են մամուլում, իսկ 1945թ. և հետագայում լույս են տեսել պատմվածքների ժողովածուները: Այդ տարիներից սկսած գրաքննադատությունը երբեմն-երբեմն մամուլում անդրադարձել է Վ. Խեչումյանի արձակին: Հոդվածներից շատերը հետագայում ներառվել են համապատասխան գրքերի մեջ: Նրանցում, սակայն, դիտարկվել են գրողի արձակի որոշ խնդիրներ: Վ. Խեչումյանի ստեղծագործությունը ամբողջական ներկայացրել է Թ. Տոնոյանը իր «Վ. Խեչումյանի ստեղծագործությունը» ատենախոսության մեջ, որը առ այսօր առանձին գրքով լույս չի տեսել:

Ներկա աշխատությամբ հայ գրականագիտության մեջ լիարժեք ուսումնասիրության առարկա է դառնում Վ. Խեչումյանի փոքր ծավալի արձակը՝ նրա պատմվածքների ժողովածուները, նաև մամուլում լույս տեսած ստեղծագործությունները:

Տեսական և մեթոդաբանական հիմքերը

Թեմայի համար տեսական հիմք են դարձել Մ. Աբեղյանի, Վ. Ներսիսյանի, Վ. Չալոյանի, Յու. Անդրեևի, Ե. Ալեքսանյանի, Ս. Զլոբինի և ուրիշների աշխատությունները: Օգտվել ենք Գ. Անանյանի, Ն. Ադալյանի, Ռ. Զարյանի, Ս. Աղաբաբյանի, Ա. Կարապետյանի, Ս. Արզումանյանի գրքերից, որոնց մեջ հիմնականում ներկայացված են «Զվարթնոց» ժողովածուի և «Գիրք լինելության» վեպի որոշ խնդիրներ, ինչպես նաև հուշեր Վ. Խեչումյանի մասին: Ուսումնասիրել ենք նաև Վ. Խեչումյանի գրաքննադատական հոդվածները, որոնք հնարավորություն են տալիս ավելի լավ հասկանալու հեղինակի գրական հայացքները: Ուշադրություն ենք դարձրել հատկապես այն աշխատություններին, որոնց մեջ քննարկվել են միջնադարի այդ ժամանակահատվածին և հետպատերազմյան շրջանի հայ գրականությանն առնչվող ընդհանուր հարցեր:

Աշխատանքում հիմնականում կիրառվել է պատմահամեմատական մեթոդը: Նյութը մատուցվել է բնագրերի կոնկրետ վերլուծությունների հիման վրա: Սա է պատճառը, որ աշխատությունը հագեցած է մեջբերումներով, որոնք օժանդակում են հեղինակի այս կամ այն գաղափարի, մտքի առավելագույն բացահայտմանը:

Ուսումնասիրության փորձաքննությունը

Աշխատանքը կատարվել է Երևանի Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի հայ գրականության ամբիոնում, որտեղ էլ քննարկվել է և հանձնարարվել հրապարակային պաշտպանության: Ատենախոսության հիմնական բովանդակությունը արտացոլող առանձին հատվածներ տպագրվել են հանրապետության գիտական պարբերականներում (տե՛ս հրապարակումների ցանկը սեղմագրի վերջում):

Աշխատանքի կառուցվածքը

Աշխատանքը կազմված է ներածությունից, չորս գլուխներից, եզրակացություններից և ուսումնասիրված ու օգտագործված գրականության ցանկից (ընդամենենը 136 էջ):

Ն Ե Ր Ա Ծ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Յուրաքանչյուր գրողի համար ժողովուրդն ու հայրենիքը պետք է ապրելու, գոյատևելու ակունք լինեն: Վիգեն Խեչումյանը, հավատարիմ մնալով այս սկզբունքին, լիաբուռ ընկուն է այդ սրբազան ակունքից և նորից լիաբուռ վերադարձնում իր ժողովրդին: Նրա ստեղծագործությունը ինչ-որ տեղ կարելի է էպիկական համարել, քանզի այստեղ ազգային էպոսի շունչն ու ոգին է ամբարված: Հերոսներն առանձին անհատներ են, որոնք բոլորը միասին ժողովուրդ են մարմնավորում, որն ունի անցյալ, ներկա, ապագա: Կարելի է հպարտանալ այդ անցյալով և այդ հիմքի վրա կերտել ապագան. սա է Վ. Խեչումյանի ողջ ստեղծագործության միջով անցնող առանցքային գաղափարը:

Վիգեն Խեչումյանը գեղարվեստական երկի մեջ զուգորդում է գեղարվեստականն ու փիլիսոփայականը: Պատմական փաստը կամ դեպքը վերարտադրելը գրողի համար շատ դժվար է, եթե բացակայում է երևույթի գեղարվեստական և փիլիսոփայական մեկնաբանությունը: Նա անցյալի փաստը թաթախում է իր երևակայության մեջ, իմաստավորում, հետո նոր սկսում արարել: Գրողը հրաշալի է ներկայացնում պատմականի և արդիականի փոխկապակցվածությունը, խոսում է հայրենասիրության, սիրո, մարդկային արժանապատվության մասին, իսկ ընթերցողը հանգում է այն եզրակացությանը, որ ժողովուրդը մեծ զոհողություններով ձեռք է բերել շատ բան, դրա համար էլ թանկ է գնահատում իր վաստակը:

Գրողը գրական-ստեղծագործական մեծ ճանապարհ է անցել: Նրա մուտքը գրականություն բավական նշանակալից էր. «Զվարթնոց» ժողովածուով Վ. Խեչումյանը նորություն ու թարմություն է ներմուծում գրական կյանք: Նա առաջին հերթին իր համար է հայտնաբերում ի՛ր գեղարվեստական իրականությունը, ուր կան մագաղաթների խունացած էջերից դուրս բերված մոռացված անուններ, պատմական մի նոր Հայաստան: Մամուլում անմիջապես ի հայտ են գալիս արձագանքները: Մի շարք գրողներ և գրականագետներ՝ Ա. Կարապետյանը, Ն. Ադալյանը, Ս. Սարինյանը և ուրիշներ, նրա արձակին նվիրված բաժիններ են առանձնացնում իրենց գրքերում: Ուսումնասիրության ոլորտ ընդգրկվում են հեղինակի «Մեզ մոտ հարավում», «Գիրք լինելության» վեպերը, ինչպես նաև «Զվարթնոց ժողովածուն»: Ընդգծվում են այս գրքերի առանձնահատկություններն ու թերությունները: Խեչումյանագիտության պատմության մեջ առանձնացնենք Գ. Անանյանին, Ռ. Զարյանին, Կ. Աղաբեկյանին, Ս. Աղաբաբյանին, Ս. Արզումանյանին և Թ. Տոնոյանին, որոնք իրենց աշխատությունների մեջ ընդգծում են Վ. Խեչումյանի արվեստի ինքնատիպությունը և առանձին ստեղծագործությունների գեղարվեստական ու գաղափարական առանձնահատկությունները: Նշվածներից միայն Թ. Տոնոյանն է իր

«Վիզեն Խեչումյանի ստեղծագործությունը» ատենախոսության մեջ (1989թ.) ամփոփ անդրադառնում գրողի ողջ գրական ժառանգությանը՝ առանձին գլուխներում ներկայացնելով «Զվարթնոց» (էջ10-24) և «Գիրք պանդխտության» (էջ 37-69) ժողովածուները: Նա ընդգծում է այն միտքը, թե Վ. Խեչումյանը գծագրում է հայ ժողովրդի գոյապայքարի ուղիները, սոցիալ-քաղաքական, մշակութային գործոնները, որոնցով պայմանավորված է ժողովրդի լինելությունը: Ակնհայտ է, որ Վ. Խեչումյանի արվեստը կենդանության օրոք եղել է ուշադրության կենտրոնում: Սակայն տարբեր ժամանակներում նույն գրողի ստեղծագործությունը տարբեր ձևերով է ընկալվում և մեկնաբանվում: Այս աշխատանքը Վ. Խեչումյանի փոքր արձակի մեկնաբանման համեստ փորձ է:

ԳՆՈՒՄ ԱՌԱՋԻՆ

Վ. ԽԵՉՈՒՄՅԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ (ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ)

Վ. Խեչումյանը ծնվել է 1916 թ. դեկտեմբերի 15-ին, Երևանում, ուսուցչի ընտանիքում: 1935 թ. նա ավարտում է միջնակարգ դպրոցը, իսկ 1940 թ.՝ Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետը: 1938-1940 թթ Վ. Խեչումյանն արդեն Մատենադարանում էր, որը նրան հնարավորություն է տալիս անձամբ շփվել ձեռագրերի հետ, շոշափել դրանք, զգալ մագաղաթների միջից արտաբերվող անցյալի շունչը: Սակայն ստիպված ընդհատում է իր գործունեությունը: 1941 թ. Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի մեջ է մտնում նաև ԽՍՀՄը: Գրողն առաջին օրերից այնտեղ էր:

1943թ. նա վերադառնում է Մատենադարան և աշխատում որպես ձեռագրատան վարիչ՝ ամբողջությամբ նվիրվելով ձեռագիր մատյանների վերծանման գործին: Նա նաև եռուն մասնակցություն է ունենում հետպատերազմյան շրջանում սկիզբ առած գրական շարժմանը, որի առջև բավական լուրջ խոչընդոտներ կային: Դա բացատրվում էր քաղաքական այն մթնոլորտով, որը տիրում էր երկրում պատերազմից հետո: Նոր թափ է ստանում անհատի պաշտամունքը, ամենուրեք և ամեն ինչի վրա զգացվում են ստալինյան բռնությունների պատճառած վնասները: Գրականությունը համարվում է հոգևոր, մշակութային կարևոր գործոն, որը առավելագույնս պետք է օժանդակի սովետական կարգերի ամրապնդմանը: Մ.Մկրյանը նշում է, որ պատմական վեպը չի կարող իշխող դիրք ունենալ արձակի մյուս տեսակների շարքում¹: Վ. Խեչումյանը, սակայն, նախընտրում է անցյալը: 1945թ. լույս է տեսնում առաջին ժողովածուն՝ «Զվարթնոցը»: Մինչ այդ

¹ Մ. Մկրյան, «Սովետահայ արձակը և նրա զարգացման հեռանկարները», - Գրական թերթ, Ե., 1946, թ.28, 10 հոկտեմբերի, էջ2: Այս նույն տեղում ամբողջությամբ տպված են Հայաստանի գրողների միության երկրորդ համագումարի նյութերը, որոնք լավագույնս ներկայացնում են հետպատերազմյան շրջանի հայ գրականության ամբողջական պատկերը:

մամուլում հրատարակվում են մի շարք պատմվածքներ, վիպակներ, որոնց մի մասն է հեղինակը ընդգրկում առաջին ժողովածուի մեջ: Վ. Խեչումյանը պատմական անցյալից ընտրում է Վերածննդի շրջանը, քանզի հայ գրականության մեջ այն մասամբ էր արտացոլված, եթե անգամ անդրադարձել էին, ուշադրություն էին դարձրել միայն ժողովրդի ազգային-ազատագրական պայքարի դրվագներին: Գրողն իր փոքր արձակով լրացնում է նրանց թողած բաց տարածությունը, արժևորում է անհատին, փառաբանում է մարդկային երևակայությունը, հանձարը, ուժը, հավաքում է նրանց բոլորին և ժողովուրդ անվամբ ներկայացնում հանրությանը: Նրա նովելների ենթատեքստում ընկած է սերը, որը հեղինակը տածում է առհասարակ մարդու նկատմամբ: Ստեղծագործությունների մեջ գծագրվում է գրողի հումանիզմը՝ ցույց տալ կյանքի երջանիկ կողմը, մարդու արարարելու մղումը, աշխարհը խաղաղությամբ ողողելու հեղինակի ցանկությունը: Մյուս կողմից հետպատերազմյան շրջանում գիտությունը, տեխնիկան, մշակույթը զարգացման լուրջ միտումներ են հանդես բերում, սակայն հաջողությունների հասնելու համար հարկավոր էր ուսունմասիրել անցյալի փորձը, այստեղից էլ զարգանում է անցյալի գիտական մտքի, մշակույթի ուսունմասիրման գաղափարը²: Վ. Խեչումյանը ընտրում է հատկապես միջնադարը, քանզի նմանություն է տեսնում երկու տարբեր ժամանակաշրջանների միջև. հետպատերազմյան շրջանում թե՛ գիտության, թե՛ մշակույթի, թե՛ մնացած բնագավառներում աննախադեպ առաջընթաց է նկատվում, զարգացման հզոր մի հոսանք, ինչը եղել է միջնադարում՝ Վերածննդի զարթոնքի շրջանում: Վ. Խեչումյանը փորձում է զուգահեռներով ցույց տալ հեռավոր անցյալի և ներկայի ընդհանրությունները:

Ժողովածուն ներառում է յոթ ստեղծագործություն, որոնք բոլորն էլ պատկերում են միջնադարը, բոլորի հերոսներն էլ ձեռագրերից վերցրած, միջնադարում ապրող հայ մարդիկ են: Սակայն յուրաքանչյուր ստեղծագործություն փորձում է յուրովի բացահայտել հայի հոգեբանությունը: Հեղինակը կարծես մանրադիտակով զննում է մարդ արարածի ներաշխարհը և քանդում այն միջնապատը, որը բաժանում է ընթերցողին միջնադարյան իր հերոսից: Իսկ առանձին անհատների համագումարով նա բացահայտում է իր ժողովրդի լինելության գաղտնիքը, որն ամբողջանում է «Գիրք լինելության» վեպում: 1959թ. հրատարակում է «Գիրք պանդխտության» ժողովածուն: Որպեսզի շատ չհեռանա ժամանակակից կյանքից, խուսափի գրաքննադատության «հալածանքներից», նա ժողովածուն բաժանում է երկու մասի՝ «Անցյալի մասին» և «Մեր օրերը» խորագրերով: Այս բաժանումը կարելի վերագրել գրողի ողջ ստեղծագործությանը: Առաջին մասում գրողը նորից պատկերում է միջնադարը, նորից նրա հերոսները անցյալում ապրող հասարակ մարդիկ են, իսկ երկրորդ մասում արդեն նոր ժամանակներն ու նոր մարդիկ են: 1962թ. լույս է տեսնում «Գույներ և երանգներ»

² Հետպատերազմյան շրջանում ռուս գրականության մեջ պատմական թեմատիկայի արժարժումների մասին տե՛ս 3. Удонова, Основные..., с. 25-31:

ժողովածուն, որի մեջ ամփոփում է տարբեր տարիների ընթացքում հրատարակած ակնարկները: Ժողովածուն հեղինակի հետաքրքրությունների ու նախասիրությունների լայն և ուրույն աշխարհի վկայությունն է: Թեմաների բազմազանությունը և ասելիքի խորությունը խոսում են գրողի աշխարհայացքի, կյանքի ընկալման, գեղարվեստական մտածելակերպի ինքնատիպ համակարգի մասին: Հետագայում՝ 1968թ, երբ լույս է տեսնում «Գիրք մաքառման» ժողովածուն, Վ. Խեչումյանը վերանայում է այս ամենը և ակնարկներից շատերը ամփոփում այստեղ: Պետք է ասել, որ այս ժողովածուի մեջ ավելի շատ արժեք ունեն «Վիպակներ, պատմվածքներ» և «Պատմական ակնարկներ» բաժինները, որոնց մեջ մաս առ մաս հեղինակը բացահայտում է պատմական Հայաստանի «դիմանկարը»: Այստեղ հանդես է գալիս նաև գիտնական Խեչումյանը, որը կարողանում է անցյալի երևույթների գիտական բացատրությունը տալ: Երբ ընդհանուր հայացք ենք նետում ժողովածուների վրա, տեսնում ենք գաղափարական նույն ելակետը, գեղարվեստական նույն կոնցեպցիան. Վ. Խեչումյանը պատմության մեջ փնտրում է իր ժողովրդի գոյատևման գաղտնիքը: Ժողովածուների մեջ մաս առ մաս կերտելով հայ մարդու կերպարը՝ հեղինակը ստեղծում է հայ ժողովրդի կերպարը, անհատականից գնում է դեպի ընդհանուրը: Իր փոքր արձակով Վ. Խեչումյանը նախապատրաստում է «Գիրք լինելության» վեպը, որտեղ միջնադարյան պատկերները շատ ավելի վառ են արտահայտված: Նովելներում հեղինակը ժողովրդի բնավորության այս կամ այն գիծը ամփոփում է առանձին կերպարի մեջ: Հետո հավաքում է բոլորին իրար կողք, որ ցույց տա պանդխտության ճամփաներով, խոչընդոտներով անցած ժողովրդի ոգին, ժողովուրդ, որի վերջին հանգրվանը Զվարթնոցն է, այսինքն՝ լուսավոր ու պայծառ ապագան: Վեպում Վ. Խեչումյանը առանձին հերոսներին բնորոշ գծերը ամփոփում է Ավետիքի ու Նանարի կերպարներում: Ավետիքը հայոց պատմությունն է, իսկ Նանարը՝ հայոց ոգին: Դեռ շատ փորձությունների միջով պետք է անցնի հերոսը, որ գտնի իր Նանարին: Հեղինակը անջրպետը Նանարի ու Ավետիքի միջև չի խորացնում, ստեղծագործության վերջում նրանք գտնում են իրար, բայց ակնհայտ են այն բոլոր խոչընդոտներն ու դժվարությունները, որոնց միջոցով անցնելուց հետո նոր տեղի է ունենում այդ հանդիպումը: Ավետիքի ու Նանարի, այսինքն՝ պատմության ու ոգու հանդիպմանը օժանդակում է Հեսուն՝ զենքը, պայքարը: Ուրեմն զենքի միջոցով ժողովուրդը պահպանել է իր մշակույթը, իսկ մշակույթի փառաբանմամբ՝ իր ոգին: Այսպիսին է եղել ժողովրդի լինելության ճանապարհը:

Վ. Խեչումյանի ստեղծագործությունների ինքնատիպությունը պայմանավորված է նրա լեզվաոճական ուրույն համակարգով, որը հայ գրաքննադատության մեջ իրարամերժ կարծիքներ է առաջացրել: Այստեղ չկա գրաբարի, միջին հայերենի և ժամանակակից գրական լեզվի ժամանակային և տարածական շերտերի հաշվառում, գրողը ներկայացրել է դրանք միասնության մեջ: Սա միտումնավոր քայլ է հեղինակի կողմից: Իր ստեղծագործություններով Վ. Խեչումյանը հայ ժողովրդի գոյապայքարի

ուղիներն է գծագրել, ժողովրդի հավաքական կերպարն է ներկայացրել՝ հավատացած լինելով, որ միասնության մեջ են ուժը, ոգին, կամքը: Լեզվական երեք շերտերի միացումը այդ գաղափարի ամրապնդման մի ձևն է: Լեզուն նա համարում է ժողովրդի գոյության հիմք, շարժիչ ուժ, փորձում է չմասնատել և չբաժանել այն, քանի որ դրանով կբաժանի նաև իր ամբողջական հերոսին և ժողովրդի միասնության իր գաղափարը:

Մինչև իր մահը, մինչև 1975թ. ապրիլը Վ. Խեչումյանը ապրում և ստեղծագործում է իր սկզբունքներով՝ հավատալով հայրենիքի լուսավոր կյանքի պարզևած ուրախությանը:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Վ. ԽԵՉՈՒՄՅԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԿԵՐՊԱՐԱՍՏԵՂԾՄԱՆ ԱՐՎԵՍՏԸ

Վ. Խեչումյանը առանձնանում է իր ընտրած պատմական ժամանակահատվածով՝ միջնադարով: Նրա նովելների մեծ մասի նյութերը վերաբերում են 7-15 դարերում տեղի ունեցած իրադարձություններին: Երբ միջնադարն արտացոլող ստեղծագործությունները դնում ենք նույն հարթության վրա և համեմատում ենք, գծագրվում է ժամանակային այն հետագիծը, որով գնացել է հեղինակը: Կարծես նա նպատակ է դնում լուսաբանել հայկական վերածնունդը և այն հոգեբանական աշխարհը, որը կազմավորվել էր այդ դարաշրջանում: Մինչև այսօր Վերածննդի դարաշրջանի սահմանները որոշելիս բազմաթիվ կարծիքներ են արտահայտվում³: Վ. Խեչումյանը Վերածննդի սկիզբը հասցնում է մինչև 7-րդ դար, երբ եթե ոչ ամբողջությամբ, բացահայտ, ապա գոնե մասնակի ձևով արդեն ակնհայտ էին տարրերը, որոնք դարերի ընթացքում զարգանալով՝ ընդգրկեցին մի ամբողջ ժամանակաշրջան:

Վ. Խեչումյանը պատմական թեման ներկայացնում է նովելի ժանրային առանձնահատկությունների սահմաններում: Հեղինակի ընտրած ժանրը՝ պատմական թեմատիկայով նովելը, գրեթե նորություն էր հայ գրականության մեջ, քանզի միայն Դ. Դեմիրճյանն է անդրադարձել նրան, այն էլ շատ հպանցիկ: Եթե ուշադրությամբ ուսումնասիրենք վերջինիս ստեղծագործությունը, կտեսնենք, որ նրա «Գիրք ծաղկանցը» թեմատիկայով նորություն էր, բայց ոչ ժանրով: Գրականագիտության մեջ այն բնութագրվել է մեկ որպես վիպակ, մեկ որպես պատմվածք⁴: Վ. Խեչումյանը միայն միջնադարի թեմային անդրադարձնալով է դառնում Դեմիրճյանի հետնորդը, իսկ ժանրը՝ պատմական նովելը, նորություն էր հայ գրականության մեջ: Գրողը գրեթե բոլոր

³ Տե՛ս Մ. Աբեղյան, Հայոց հին գրականության պատմություն, գիրք 2, Ե., Հայկական ՍՍՌ գիտ. ակադեմիայի հրատ., 1946, էջ 2; Ստ. Մալխասյանց, Մատենագիտական հետազոտություններ, Ե., Հայկ. ՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1961, էջ 198:

⁴ Հ. Թամրազյանը «Գիրք ծաղկանցը» համարում է պատմական վիպակ: Այս մասին տե՛ս Հ. Թամրազյան, Դերենիկ Դեմիրճյան, Ե., «Հայաստան» հրատ., 1976, էջ 112, նաև Հ. Թամրազյան, Սովետահայ գրականության պատմություն, Ե., «Լույս» հրատ., 1984, էջ 566: Հ. Մուրադյանը ստեղծագործությունը համարում է պատմվածք: Տե՛ս Հ. Մուրադյան, Դերենիկ Դեմիրճյան, Ե., ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1961, էջ 271:

ստեղծագործություններում (բացի մեկ-երկուսից) պահպանում է ժանրային այս յուրահատկությունները, բայց ստեղծագործում է հայկական միջնադարի թեմաներով և բերում է պատմական նյութի նոր ըմբռնում, հերոսի նոր ընտրություն: Սահմանափակվելով այդ ժանրի հնարավորություններով՝ Վ. Խեչումյանը ստեղծագործություններին տալիս է հոգեբանական վերլուծության խորություն և գեղարվեստական մեծ հմայք:

Վ. Խեչումյանը շատ հետաքրքիր է լուծում նաև պատմական փաստի և գրողի երևակայության փոխհարաբերության խնդիրը: Նրա կարծիքով պատմական թեմատիկայով ստեղծագործության համար կարևորը ոչ այնքան փաստն է, որքան ներքին տրամաբանության բացահայտումը: Պատմական նյութի պատկերումը կարող է գեղարվեստական բնույթ ստանալ, եթե փաստը ներկայացվի գրողի երևակայության առանցքով⁵: Ինքնատիպ է Վ. Խեչումյանի մատուցման եղանակը՝ պատմական փաստի հիմքի վրա նա ստեղծում է գեղարվեստական երկը: Նա նովելները բաժանում է երկու մասի: Սկիզբը կամ առաջին մասը հիշեցնում է գեղարվեստական հնարքներով ստեղծված խոհ, մտորում, որի մեջ հանկարծակի, կարծես աննկատ, հայտնվում է մագաղաթից քաղված մեջբերումը, այսինքն՝ պատմական փաստը, իսկ երկրորդ մասը դառնում է պատմական փաստի գեղարվեստական բացահատումը՝ ստեղծված գրողի վառ երևակայությամբ: Այդպես է «Աստվածամայր», «Ցայգածաղիկ», «Խաչերես և Անդրեաս», «Երեք հասակը» և մի քանի այլ նովելներում: «Երեք հասակը» ունի նաև կառուցվածքի մի այլ նրբություն, որը չկա մյուս ստեղծագործությունների մեջ: Այն բաժանվում է երեք մասի՝ «Մագաղաթի վրա», «Անդարձ ճամփաներ», «Ոսկե թելեր» վերնագրերով: Երեք ստեղծագործություններն էլ շարունակում են մեկը մյուսին, բայց պահպանում են ինքնուրույնության կնիքը: Միջնադարը ներկայացնելու համար հեղինակը հենվում է ձեռագիր մատյանների մեջ ամփոփված փոքրիկ տեղեկությունների վրա, որոնք նա համեմատում է գիտական փաստերի հետ և ընտրում հատկապես այնպիսի թեմաներ, որոնք ընդգրկված չեն պատմական-գիտական ոլորտների մեջ: Երբեմն էլ նյութը քաղում է միջնադարի պատմիչների պատմություններից: «Տպագրեալ յԱմստերդամ», «Վարդանակերտի ճակատամարտը», «Ատենախոսություն», «Զվարթնոց», «Թաթուլ և Տուղրիլ» և մի քանի այլ պատմվածքներ ստեղծված են իրական-պատմական փաստերի հիմքի վրա: Երկու դեպքում էլ նա չի սահմանափակվում կցկտուր աղբյուրներով, այլ «ստեղծում է պատմական կոլորիտի անհրաժեշտ պատրանքը, ահա ինչու նրա նովելները թողնում են պատմության բեկորի տպավորություն»⁶: Պատմական փաստն ու երևակայությամբ ստեղծվածը հանդես են գալիս միաձույլ:

⁵ «ժամանակների կապը»: (Վ. Խեչումյանի և Գ. Անանյանի գրույթը), - Գրական թերթ, Ե., 1974, թ. 22, 12 հուլիսի, էջ 2:

⁶ Վ. Խեչումյանի ստեղծագործությունների պատմականության խնդրին անդրադարձել է Գ. Անանյանը «Որոնումներ» գրքում, Ե., 1974թ., էջ 196:

Վ. Խեչումյանը առատորեն նյութեր է քաղում ժողովրդական չափածո ստեղծագործություններից: Գրողն այս երգերը դիտում է որպես ժողովրդի կյանքի, կենցաղի, բարքերի մասին մանրամասն տեղեկություններ պարունակող հավաստի աղբյուրներ, մի բան, որն այնքան պակասում է ձեռագիր մատյանների և պատմիչների թողած տեղեկություններում: Նրա պատմվածքները, ծայրից ծայր ձոն են՝ նվիրված աշխատավոր ժողովրդին, նրա սովորույթներին, ապրելակերպին, ուրեմն հեղինակի խոսքի հավաստիության նախապայմանը այդ ժողովրդի ակունքներին անդրադառնալն է, հիմքի փնտրտուքը:

«Գիրք պանդխտության» ժողովածուի միայն առաջին շարքն է ներկայացնում միջնադարյան թեման, մինչդեռ երկրորդ շարքի ստեղծագործություններում պատկերված են հետպատերազմյան շրջանի դեպքերը, հերոսները այս կամ այն չափով կապված են այդ իրողության հետ և փորձում են հաղթահարել նրա հետևանքներն ու վնասները:

Վ. Խեչումյանի արվեստը շատ յուրահատուկ է նաև գրական հերոսի ընտրության առումով: Գրողը ներկայացնում է միջնադարում նոր ծաղկունք ապրող այն ժամանակաշրջանը, երբ արվեստը դուրս է գալիս կրոնի քողի տակից և ինքնուրույն զարգացում է ապրում: Սա կտրուկ տեղի չի ունենում, այլ երկար մի ժամանակաշրջանում, և Վ. Խեչումյանն էլ փորձում է փոքրիկ պատմվածքներում արտացոլել մարդկային մտքի՝ դարեր տևող թռիչքը: Ինչպես մենք արդեն ասել ենք, գրողի հիմնական նպատակը իր ժողովրդի լինելության գաղտնիքը բացահայտելն է, իր ազգի գոյապայքարի ուղիների մատնանշումը: Ուսումնասիրելով անցյալը՝ Վ. Խեչումյանը եզրակացնում է, որ միայն զենքը քիչ է դարերի գոյապայքարում ամուր մնալու համար, զենքի հետ ժողովուրդը գրիչն ու գիրքն է բռնել՝ ֆիզիկական և հոգևոր ոչնչացումից զերծ մնալու համար: Ուրեմն որքան սիրելի է Վարդանանց սրի գործը, նույնքան պաշտելի է Գրիչի, Ծաղկողի, Նաղաշի արածը, որոնք էլ դառնում են ստեղծագործությունների հերոսները: Նրա կերտած կերպարները բնության և սիրո ազդեցության տակ են, և կա կյանքը ամեն վայրկյան վայելելու ցանկություն: Գրողը ջանում է հավերժացնել սովորական մարդկանց, նրանց մտածելակերպը, կենցաղը, սովորույթները: Վ. Խեչումյանն իր ստեղծագործությամբ ժողովրդի առօրյայի, կենցաղի տարեգիրն է դառնում, փորձում է մոտ լինել ազգային ակունքներին: Միջնադարի գյուղի մասին պատկերացումներն այսօր պահպանվել են միայն մագաղաթներում, հնամենի մատյաններում: Այն իր մարդկանցով ու կենցաղով թաքնված է ժամանակների խորքում, մինչդեռ խեչումյանական նկարագրությունները հնարավորություն են տալիս վերակենդանացնելու անցյալը, կենդանի գծեր ու շունչ հաղորդելու՝ վեր հանելով նրա ամեն մի մանրուքը, կյանքն այնպիսին, ինչպիսին այն կար դարեր առաջ: Հեղինակը կենցաղագրական, ազգագրական նպատակներ չի հետապնդում, բայց մենք տեսնում ենք թե՛ ազգագրական-կենցաղային պատկերներ, թե՛ գյուղական բնակարաններ:

Քանի որ Վ. Խեչումյանը իրեն համարում է ժողովրդի կողքին կանգնած գրող, փորձում է աշակերտել գրականություն կերտելու նրա սկզբունքը, որը հետևյալն է. ժողովուրդն իր ստեղծած գործերում, ասենք վիպասանության մեջ, կերտում է ընդհանրական պատմական խառնվածքներ, դեպքեր, այսինքն՝ մեկնում է պատմական նյութը՝ հնարավորություն ստանալով ասպարեզ բերելու պատկերային ինքնատիպ համակարգ՝ շնորհիվ իր պատմական փորձի, ժողովրդական կենդանի ու շարունակվող հիշողության: Ուրեմն նա գեղարվեստորեն է մտորում: Վ. Խեչումյանը ևս այդպես է արտահայտվում: Այս առումով նրա ստեղծագործությունը աղերսներ ունի էպոսի հետ, գնում է դեպի էպիկականությունը: Էպոսի մեջ ժողովրդի հոգեբանությունն ու կենսափիլիսոփայությունն է արտահայտված, իսկ դա Խեչումյանի հերոսներին ապրեցնող երակն է: Խեչումյանը վիպականն ու իրական կյանքը ձուլում է իրար և հասնում հայ ազգային կյանքի ընկալմանը, մարդկային ոգու փիլիսոփայական իմաստավորմանը, որը գտնվում է հավիտենական նորացման, իմաստության, բնությանը հասու լինելու մեջ:

Վ. Խեչումյանի ստեղծագործության առանցքներից է նաև ժողովուրդ-անհատ փոխհարաբերությունը: Նա մագաղաթների խունացած էջերից դուրս է բերում մոռացված անուններ, որոնք ժողովուրդ են մարմնավորում, իրենց մեջ ամբարում են ժողովրդի ոգին: Ըստ Վ. Խեչումյանի՝ պատմության շարժիչ ուժը ժողովուրդն է: Նրա նովելներում կա ժողովուրդ, որը մասնատված է առանձին անհատների մեջ: Հեղինակը մաս առ մաս հավաքում և ամբողջացնում է ժողովրդի հավաքական կերպարը:

Վ. Խեչումյանի հերոսները ազգային ու համամարդկային արժեքների կրողներն են: Հերոսների մեջ ամփոփված են նախնիների կենսական ավանդույթները, բարոյական, գեղագիտական չափանիշները, ազգի հոգևոր փորձը՝ ամրակայված բանահյուսական պատկերացումներով, գեղեցիկի, բարու, վեհի իդեալներով: Այսինքն՝ նրանք ազգային բնավորության կրողներն են, բայց հեղինակի մտահղացման շնորհիվ այդ ազգայինը վերաճում է համամարդկայինի: Ո՞րն է այդ մտահղացումը: Վ. Խեչումյանը իր ստեղծագործությամբ ժողովրդական կյանքի ամբողջական պատկերն է ներկայացնում, սակայն ընդհանուր կերպարի մեջ հեղինակը հումանիստական ավելի խորը գաղափարներն է գծագրում: Գրողի հումանիզմի էական հատկանիշը սերն է դեպի մարդ արարածը ընդհանրապես: Ուրեմն նրա ստեղծագործության հիմքում մարդկային անհատականության, արժանապատվության, հանձարի գովքն է ընկած: Հեղինակը նովելներում ընդգծում է այն կարևոր փաստը, որ իր համար մարդու մեջ մարդկային գծեր հայտնաբերելը ամենամեծ երջանկությունն է: Վ. Խեչումյանի ողջ ստեղծագործության ընդգծված գաղափարներից մեկը մարդու մեջ բարին սերմանելն է: Նրա հերոսները ազգային ինքնատիպ հատկանիշների կողքին նաև գեղեցիկի, բարու կրողներն ու փոխանցողներն են: Նա սիրով է ներկայացնում Հովհաննիս ու Գնեղին, իսկ նրանց կողքին նույն սիրով պատկերում է Լի Յուանին, որը պատրաստ է մարդկային երջանկության

գաղտնիքը նվիրել համայն աշխարհին: Եթե Վ. Խեչումյանը ուրախանում է Վարդանակերտի ճակատամարտում հայերի ունեցած հաջողություններով, ապա նույն հպարտությամբ է ներկայացնում է իտալացիների պայքարը Ավստրիայի դեմ՝ ընդգծելով, որ չի կարելի խոնարհվել ու համակերպվել: Գրողն անգամ մարդասպան թշնամու մոտ է փնտրում բարին ու գեղեցիկը. Տուլրիլը կարող է քաղաքներ ավերել, բայց հոգու խորքում ցավ է զգում, երբ մահանում է որդին: Նա հասնում է այն սահմանագծին, ուր հերոսները, պահպանելով ազգային արժեքները, բարձրանում են վեր, գնում համամարդկային բարոյական գաղափարների հետագծով:

Հեղինակը կերպարը ներկայացնում է ոչ թե իրականությունից կտրված, վերացական գաղափարներով տարված, այլ պատկերում է իր դարի իրականության մեջ՝ օժտված մարդուն բնորոշ բոլոր առավելություններով և թերություններով: Նրա կերպարները տարբեր տարիքային խմբերի են պատկանում, և նրանցից յուրաքանչյուրին հեղինակը ներկայացնում է ինքնատիպ ձևով, այնպես, որ չկրկնվի կերպարի կառուցման ոչ մի տարր:

Գրողը ստեղծում է իր ուրույն պատկերասրահը՝ խեչումյանական կնիքը իրենց վրա կրող հերոսների ի՛ր աշխարհը: Հեղինակը, լինելով մեծ հոգեբան, ավելի կարևոր է համարում կերպարի ներաշխարհի լիարժեք բացահայտումը, քան նրա արտաքինի մանրամասն նկարագրությունը, քանզի ներաշխարհի ճիշտ մեկնաբանման միջոցով կարելի է պատկերացում տալ արտաքինի մասին, նույնիսկ այն դարաշրջանի մասին, որտեղ ապրում է հերոսը: Նա կտրուկ սահմանագիծ, իհարկե, չի անցկացնում, քանի որ պատմվածքների մեջ մեկ կամ երկու նախադասությամբ անդրադառնում է հերոսների արտաքին նկարագրությանը, բայց նկարագրում է ոչ թե ամբողջ արտաքինը, այլ նրա մի ընդգծված հատկանիշը: Հերոսների հոգեբանական հատկանիշները բացահայտվում են մանրուքների միջոցով:

Անհատի ներաշխարհը բացահայտվում է ողջ պատմվածքի ընթացքում, փուլ առ փուլ: Սա հեղինակի մոտեցումն է իր բոլոր հերոսներին անխտիր: Այսպես գրողը կարողանում է լիարժեք ներկայացնել տարբեր բնավորությունների տիպական հատկանիշները, հերոսների տեսակետները, վարքը, փոխհարաբերությունները և այլն: Եթե ընթերցողը փորձի ստեղծագործությունը կարդալ հատվածներով, կարող է չըմբռնել գեղարվեստական պատկերը կամ հերոսի որևէ էական հատկանիշը:

Հերոսները պատկերվում են երկու ձևով. նրանց ներկայացնում է հեղինակը կամ էլ նրանք ինքնաբացահայտվում են: Առաջին դեպքում ընթերցողը կերպարի մասին պատկերացում է կազմում այնպես, ինչպես նրան ներկայացնում է գրողը: Երկրորդ դեպքում Վ. Խեչումյանը թույլ է տալիս, որ հերոսը ինքնուրույն ներկայանա, առանց իր միջնորդության՝ ընթերցողին թողնելով կերպարի զարգացման ընթացքի գուշակությունը:

Բացի այս ձևերից, կերպարը ներկայանում է նաև մյուս հերոսների երկխոսությունների, գրույցների ժամանակ: Այդպիսին է «Ցայգածաղիկ» պատմվածքի մեջ Հրանուշը:

ԳՆՈՒՄ ԵՐՐՈՐԴ ԱՆՀԱՏԻ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Վ. Խեչումյանը անհատի ազատության խնդիրը քննում է նախ և առաջ կրոնի և արվեստի, գիտության հակամարտության կիզակետում: Հայտնի է, որ միջնադարը մեծ մասամբ գտնվում էր կրոնի, եկեղեցու ճնշող ազդեցության տակ, և ամեն մի նոր բան ընկալվում էր որպես ընդվզում: Վ. Խեչումյանի ստեղծագործությունները ներքին հետազոտվ ներկայացնում են Վերածննդի զարգացման ուղին՝ սկզբից մինչև զարգացման գագաթնակետը: «Աստվածամայր» նովելում սիրո համար դողում են հերոսները, բայց դեռ չեն կարող արար աշխարհին ազադադարել այն, ահա ինչու սերը հավերժացնում են ավետարանի էջերի մեջ՝ ի դեմս Աստվածամոր և Մատթեոս ավետարանչի: «Ցայգածաղիկ» նովելում Գնելն առանց վախենալու բուժում է մարդկանց, բայց դեռ կան սնահավատներ, որոնք աստվածը ընդդեմ քայլ են համարում դա: Մինչդեռ «Երեք հասակ», «Զվարթնոց» պատմվածքներում սերն անթաքույց ուրախություն է, վայելք, որին տրվում են հերոսները, ապրում և ապրեցնում ընթերցողին:

Վ. Խեչումյանի կարծիքով ժողովրդի գոյատևումը հնարավոր է եղել քաղաքական-սոցիալական մի շարք գործոնների հանրագումարի շնորհիվ: Քաղաքական դեպքերը («Վարդանակերտի ճակատամարտը», «Թաթուլ և Տուղրիլ») նա համադրում է սոցիալական խնդիրներին («Հեթում գրիչ», «Գիրք պանդխտություն»), իսկ սրանց հիմքի վրա փառաբանում է ազգային զարթոնքը, գիրը, մշակույթը, արվեստը («Զվարթնոց», «Գլուխգործոց»), որի շնորհիվ անհատի մեջ առաջանում է սեփական արժանապատվության գիտակցումը: Կրոնական շղարշի տակից դուրս են գալիս գիտությունները, արվեստը, որի ճյուղերից հեղինակը հատկապես ուշադրություն է դարձնում մանրանկարչությանը: Միջնադարյան նկարչական արվեստի մեջ գոյություն է ունեցել երկու ուղղություն՝ կրոնական և աշխարհիկ: Դարեր են անցել մինչև նկարչական արվեստը թոթափել է կրոնական շղարշը: Վ. Խեչումյանի «Աստվածամայրը» վերածնության վաղ շրջանի արտացոլանքն է, իսկ «Գլուխգործոցը»՝ ուշ շրջանի: Սիրո հիմքի վրա հեղինակը ներկայացնում է մարդկային ընդվզումը, որն արտացոլվում է արվեստի մեջ: Անհատի ներաշխարհում ծավալված փոթորիկը ավարտվում է բնության և սիրո հաղթանակով: Գիտության և կրոնի հակամարտությունը շարունակվում է «Ցայգածաղիկ», «Զվարթնոց»

պատմվածքներում, ուր գիտության հաղթանակի փառաբանումով հեղինակը հասնում է ժողովրդի գոյապայքարի ճշգրիտ ու լիարժեք պատկերմանը:

Վ. Խեչումյանի համար ամենակարևորը մարդն է, որի հոգևոր երկվությունը, այնուհետև բանականության հաղթանակը նա համարում է ժողովրդի գոյատևման հիմնաքարը: Աշխարհիկի և հոգևորի հակասականությունը անհատին լուրջ խոչընդոտների առաջ է կանգնեցնում: Նրա բոլոր պատմվածքների մեջ այս խնդիրն է քննարկվում: «Հեթում գրիչ», «Խաչերես և Անդրեաս», «Երեք հասակ», «Ատենախոսություն» և այլ պատմվածքներում գրողը փորձում է որքան կարելի է մանրամասն նկարագրել միջնադարյան մարդու հոգևոր աշխարհը, տալ նրա մարդկային, բարոյական նկարագիրը: Ստեղծագործությունների հերոսները պայքարում են, ամեն մեկը յուրովի է փորձում հաղթահարել դարաշրջանի առաջ քաշած փորձությունները: Հեղինակի համար կարևորը այն է, որ իր հերոսներն ընդվզում են: Սա նշանակում է, որ կա լավ ապագայի հույս:

Վ. Խեչումյանն անհատի հոգևոր ազատության խնդիրը միշտ ներկայացնում է բնության խորհուրդով: Նրա ստեղծագործության մեջ բնությունը շնչում է, ավելին, ստանձնում է գործողությունները առաջ մղողի դեր: «Սրնգի վարպետը», «Անտառի արահետը», «Կայծակնահար ծառը» պատմվածքներում հեղինակը հերոսներին և բնությանը պատկերում է ընդհանուր ֆոնի վրա՝ հաստատելով մի պարզ ճշմարտություն. մարդկային կյանքը իր մեջ ներառում է բնության մի տարր, պարզապես պետք է բացահայտել այն: Միայն այդ դեպքում հնարավոր կլինի խոսել հոգևոր ազատության մասին: Մի դեպքում ազատության խորհրդանիշ դառնում է սրինգը, մի այլ դեպքում անձնավորվում է անտառը, մի ուրիշ դեպքում՝ կաղնին, վագրը, արևը: Այս ստեղծագործություններում Վ. Խեչումյանի մարդասիրությունը հասնում է իր գագաթնակետին:

Անհատի ազատության խնդիրը հետպատերազմյան շրջանի պատմվածքներում Վ. Խեչումյանը փոքր-ինչ այլ տեսանկյունով է ներկայացնում՝ կապված տվյալ դարաշրջանի պրոբլեմների և պահանջների հետ: Այստեղ մարդկային պրոբլեմների և հոգու աններդաշնակության աղբյուրը պատերազմն է, որի հետևանքները ծանր ազդեցություն են թողնում հերոսների վրա: Գրողը կերտում է ուժեղ բնավորություններ, որոնք կարող են դիմակայել կյանքի փորձություններին: Հեղինակը խոսում է երազանքների մասին, ստեղծում է երջանկության իր իդեալը և այս ֆոնի վրա կերտում է կերպարներ, որոնք օրինակ են ծառայում իրենց պահվածքով և գաղափարներով: Այդպիսին են «Սպասելով լուսաբացին», «Մամոնտի տարիքը», «Վերադարձ», «Նրանք երեքով», «Անհանգիստ ծերություն» նովելների հերոսները: Վ. Խեչումյանը ամուր ընտանիքի, երջանկության, համերաշխության, ինչպես նաև սերնդեսերունդ փոխանցվող մարդկային հարաբերությունների գովքն է անում՝ վերադառնալով հարազատ ակունքները՝ անհատին ներկայացնելով դարերի խորքում:

ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ԳԵՂԱՐԿԵՍՏԱԿԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ
ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ ՊԱՏՄԱԿԱՆԻ ԵՎ ԱՐԴԻԱԿԱՆԻ ՏԵՍԱԴԱՇՏՈՒՄ

Պատմական թեմատիկային ձեռք մեկնելով՝ Վ. Խեչումյանը գտնում է պատմականի ու արդականի ընդհանուր հանգույցը: Դեռևս պատերազմի տարիներին գրողները ուշադրություն էին դարձնում հատկապես այնպիսի պատմական իրադարձությունների, որոնք արդիական հնչեղություն ունեին, պատկերում էին ժողովրդի հերոսական պայքարի դրվագները⁷: Որքան էլ տարբեր են գրողի պատկերած երկու դարաշրջանները, այնուամենայնիվ նրանցում արտահայտված գաղափարները ընդհանուր են, քանզի կրում են համամարդկային բնույթ:

Հայրենասիրությունը: Անցյալը ներկային կամրջող օղակներից առաջինը հայրենասիրությունն է: Հեղինակն այն տարբեր ձևերով է ընկալում: Հայրենասեր են «Գիրք պանդխտության» պատմվածքի հերոսները, որոնք օտարության մեջ փորձում են օգտակար գործ անել՝ գրքի տպագրության տեսքով: Երկու շարքերի մեջ էլ մարդիկ պայքարում են: Թաթուլի պայքարը իմաստնանում է ժողովրդին ֆիզիկական ոչնչացումից փրկելով, իսկ անանուն գիդի համար՝ հայրենիքի նկատմամբ ունեցած կարոտի զգացումով: Հայրենասիրական մղումներով գրված հրաշալի ստեղծագործություններ են «Վարդանակետի ճակատամարտը», «Թաթուլ և Տուղրիլ», «Եղբայր իմ» պատմվածքները, հայրենասիրական տարրեր կան «Տպագրեալ յԱմստերդամ», «Ատենախոսություն» և մյուս ստեղծագործություններում: Հերոսները պայքարի ելած մարդիկ են, որոնք փորձում են վերջ դնել անարդարություններին, ոտնձգություններին, հալածանքներին:

Վ. Խեչումյանի հայրենասիրությունը չի սահմանափակվում միայն պայքարի կոչերով: Նա համոզված է, որ հայրենիքը կանգուն կմնա նաև իր կրթական համակարգով, իր գրով և գրականությամբ և ստեղծում է Թումա Վանանդեցու, Մ. Գոշի կերպարները՝ հաստատելով, որ նրանց գործունեությունը հավասարաբար է պայքարող մարտիկի գործին:

Հայրենասիրությունը նույն ուժգնությամբ ու գույներով հեղինակը ներկայացնում է պատերազմի թեմաներով գրված ստեղծագործություններում, ուր կարևորը գաղափարն է ու նպատակը՝ ոգևորելու ռազմաճակատում կռվող զինվորներին: Ուշադրության են արժանի «Անմահություն» և «Լողորդը» պատմվածքները, ուր գրողը անդրադառնում է պատերազմի արհավիրքներին և պատկերում հատկապես այն

⁷ Ավելի մանրամասն տե՛ս Ա. Александрова, Советский исторический роман и вопросы историзма, Киев, 1971, с. 50; Т. Трифонова, Русская советская литература 30-х годов, М., 1962, с. 68; Г. Ленобль История и литература, М., 1960, с. 58:

պահը, երբ մոտ է հաղթանակը: Վ. Խեչումյանը ցույց է տալիս, թե ինչքան ուժ ու եռանդ կարող է ունենալ մարտիկը ռազմի դաշտում, իսկ եթե խոսքը վերաբերում է հայ ազգի զավակին, կրկնապատկվում են այդ ուժն ու կորովը:

Պանդխտությունն ու սոցիալական հարցադրումները: Վ. Խեչումյանի փոքր արձակը ընթերցողի առջև բացում է ժամանակաշրջանի ամբողջական պատկերը: Նրա պատմվածքները ավելի շատ խոհ ու մտորում են հիշեցնում, ահա ինչու հերոսների կարգավիճակն ու արտաքին շրջապատի նկարագրությունը երկրորդական պլանով են ներկայացված: Գրողը ստեղծում է կոլորիտը, ուր մարդկային բարդ հարաբերությունների պարզաբանման կողքին նկարագրում է նաև նրանց ապրելակերպը: Վ. Խեչումյանի առջև շատ բարդ խնդիր է դրվում. գեղարվեստորեն արտացոլել միջնադարի հայ մարդուն այնպես, որ նա ամեն կողմից «ընթեռնելի» լինի ընթերցողին: Հենց սա է նրա ստեղծագործությունների առաքելության հիմնական գծերից մեկը: Սրանով էլ պատմվածքները դառնում են մարդկանց սոցիալական վիճակը բացահայտող և դրանից ծնված բարդ հարաբերությունների պարզաբանման յուրօրինակ մի բանալի: Հեղինակն ապրումների միջոցով է բացահայտում մարդկային կյանքի ծանր կողմերը: Այդպես է «Ցայգածաղիկ», «Աստվածամայրը», «Հեթում գրիչ» ստեղծագործություններում:

Վ. Խեչումյանը անդրադառնում է այնպիսի մի ցավոտ հարցի, ինչպիսին է պանդխտությունը: Այն ավելի շատ սոցիալական հարաբերությունների բարդացման հետևանք է և արհավիրք հայ ժողովրդի համար, քանզի մասնատում է երկիրը և քանդում պետության հիմքերը: Պանդուխտին հասկանալու համար գրողը պետք է մեծ հոգեբան լինի, թափանցի նրա հոգին և չափի կարոտի եզրերը: «Տպագրեալ յԱնստերդամ», «Գիդ» նովելների մեջ բացահայտվում է հեղինակի գրչի այդ վարպետությունը: Հեղինակը սոցիալապես տարբեր աստիճաններում գտնվող մարդկանց չի առանձնացնում իրարից, այլ միավորում է մեկ հայ անվան տակ և ամբողջության մեջ ընգծում նրանցից յուրաքանչյուրի առանձին մտածելակերպը:

Սերը: Իր յուրաքանչյուր նովելում հեղինակը զուգահեռ ներկայացնում է և՛ կյանքի դառնությունը, որի պատճառը սոցիալական պրոբլեմն է, և՛ կյանքի քաղցրությունը, որի հիմքը միայն սերն է և նրա հիման վրա ստեղծված ընտանիքը: Վ. Խեչումյանը փառաբանում է արվեստը, ստեղծագործական աշխատանքը, մինչդեռ կարող ենք համոզված ասել, որ մինչև այսօր դեռ ոչ մի արվեստի ստեղծագործություն չի ստեղծվել առանց սիրո հզոր ազդեցության: Չկա մի հերոս, որը թաթախված չլինի սիրո արցունքով ու ժպիտով: Յուրաքանչյուր պատմվածք ունի իր հերոսուհին՝ իրեն բնորոշ գեղեցկությամբ ու բնավորությամբ, բայց կարող ենք ասել, որ նրանք բոլորն էլ պատկերված են մի տեսանկյունից՝ որպես ավանդական հայ ընտանիքի աղջիկներ, ապագա մայրեր, սերնդի շարունակողներ: Այդպիսին են «Աստվածամայրը» և

«Ցայգածաղիկը», «Զվարթնոց» պատմվածքների հերոսուհիները, որոնք մղում են ստեղծագործելու, արարելու և հավերժանալու:

Բացի երջանիկ սիրո ակնթարթներ նկարագրելուց Վ. Խեչումյանը անդրադառնում է նաև հակառակ պատկերին: Գրողի կարծիքով հատկապես միջնադարում դժբախտ սերը կարող է սոցիալ-քաղաքական իրադարձությունների արդյունք լինել: Այդպիսին է Հեթումի և Գուրիհարի սերը «Հեթում գրիչ» պատմվածքում, նաև Մարգարիտի սերը «Երեք հասակ» ստեղծագործության մեջ: Բայց եթե Գուրիհարը խելագարվում է վշտից, ապա Մարգարիտը այնքան կամքի ուժ ունի, որ կարող է պայքարել հենց կյանքի դեմ՝ նրանից վրեժ լուծելով իր անձնական չիրականացած երջանկության համար: Ընդհանրապես Վ. Խեչումյանը ավելի շատ ուշադրություն է դարձնում մարդկային կամքի և պայքարի դրսևորումներին, այդ պատճառով համակրանքն էլ այդպիսի հերոսների կողմն է: Սիրո հարցում նա նույն պահանջներն է առաջադրում:

Վ. Խեչումյանը մարդկային հարաբերություններում որոնում է մեծ արժեքներ: Գրողը քաջ գիտի, որ դարերի ընթացքում փոխվել են բարքերը, բայց սերը, որպես լուսավորող ջահ, մնացել է նույնը: Եթե Մարգարիտը պայքարում է սիրո համար, ապա նույնը կարող ենք ասել Արմենուհու, Սուսաննայի, Արևհատի և մյուսների համար: Պատերազմը նրանցից խլել է երջանկության իրավունքը, բայց չի կոտրել հոգու տոկունությունը՝ գտնելու կամ ստեղծելու դեպի երջանկության դուռը տանող բանալիները: Արևհատը կտրում է այն չորացած կաղնին, որի ճյուղերի ներքո սիրել էր իր կորցրած ամուսնուն, Սուսաննան փորձում է երջանկությունը գտնել Արամի ամուր բազուկների մեջ՝ քաջ գիտակցելով, որ փոթորկից հետո ապրել է պետք:

Գյուղական կյանքի և բնության նկարագրությունները: Անցյալը ներկային կամրջող օղակ են նաև գյուղական կյանքի նկարագրությունները, որոնց տարբերությունները պայմանավորված են միմիայն դարաշրջանների և համապատասխան բարքերի նկարագրությունների հետ: Նա շատ մեծ ուշադրություն է դարձնում գյուղացուն, քանի որ համոզված է, որ գյուղական կյանքը նկարագրել նշանակում է նկարագրել մարդկային կյանքը: Կենցաղային տարրերը ապահովում են գյուղական կյանքի ներկայացման արտաքին կողմը, մինչդեռ ներքինը գյուղացու ներաշխարհի նկարագրությունն է: Գյուղական կյանքի նկարագրություններում գրեթե միշտ բնությունն ու մարդկային աշխատանքը հանդես են գալիս կողք կողքի, երբեմն նույնիսկ միահյուսվում են իրար, քանի որ աշխատանքը ավելի է ընդգծում բնության գեղեցկությունը: Հատկապես բնապատկերները և կանացի գեղեցկությունը ներկայացնելիս Վ. Խեչումյանը շարունակում է միջնադարյան լույսի և գույնի իմաստավորումը:

Փոքր-ինչ փոխված գույներով ու երանգներով է ներկայացնում հեղինակը հայ գյուղը, նրա առօրյան և բնությունը արդի դարաշրջանը ներկայացնող ստեղծագործություններում: Հեղինակը ընթերցողին շատ մոտիկից ծանոթացնում է

գյուղի անցյալին՝ ստեղծելով այնպիսի տպավորություն, թե նա վաղուց ապրում է այնտեղ և ծանոթ է ամեն ինչին: Այստեղ կա յուրօրինակ պատմական տեսանկյուն: Նման մոտեցումը կարելի է համարել Վ. Խեչումյանի գրական ոճը, քանի որ գնում է դեպի արմատները:

Հաջորդ առանձնահատկությունը հնի և նորի բախումն է, գյուղական պարզ կյանք ներխուժած նոր երևույթների ընկալումն ու նրա հետևանքները: Գրողն իր հերոսների մասին խոսելիս միշտ ընդգծում է նրանց կտրվածությունը աշխարհից, որ նրանք ապրում են անցյալում՝ համաձայն պապենական սովորույթների: Սա ոչ թե ֆիզիկական անմատչելիություն է, այլ ավելի շատ բարոյական մեկուսացում: Հեղինակը մի նուրբ ընդհանրացում է անում. անցյալի պատրանքը, որն ամբողջությամբ կլանել է հերոսներին, ապրում է ժամանակակից գյուղում, թեկուզ մյուսների համար անտեսանելի ու անհասկանալի: Նա ցույց է տալիս, որ իր հերոսները, եթե անգամ ուզենան էլ, չեն կարող կտրվել անցյալից, քանի որ տարիների ընթացքում մնալով միշտ նույն երազանքի մեջ՝ արդեն իրենք էլ հավատում են, որ իսկականն ու իրականը այդ աշխարհն է:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

1. Վ. Խեչումյանն այն եզակի հեղինակներից է, որոնք խորացել են մարդկային ներաշխարհի մեջ, անհատի մեջ փնտրել և գտել են բնավորության ուժեղ կամ թույլ կողմերը: Նրա մուտքը գրականություն նշանակալից էր առաջին հերթին ստեղծագործական այս յուրահատկությամբ: Իսկ երբ գրողը անդրադարձել է հեռավոր միջնադարին և այնտեղ ապրող մարդ արարածին, կրկնապատկվել են նրա ստեղծագործությունների գույներն ու երանգները: Վ. Խեչումյանի նովելները, վեպերը, վիպակները, ակնարկներն ապացուցում են, թե որքան խորն է ընկալել հեղինակը կյանքը և ինչ նրբություններով է անցում կատարել ներկա օրերից դեպի անցյալը: Գրողի դիմանկարը, նրա մասին արտահայտված կարծիքները վկայում են, որ նա ունի կայուն գրական հայացքներ և ստեղծագործելու ուրույն ոճ, որոնց շրջանակներում էլ ներկայացրել է թեման ու կերպարներին:

2. Յուրաքանչյուր գրող սերտորեն կապված է իր ապրած ժամանակաշրջանին: Վ. Խեչումյանի ինքնատիպությունը ավելի ցայտուն է դառնում, երբ նրան ներկայացնում են հասարակական-քաղաքական ընդհանուր ֆոնի վրա, մանավանդ այն դեպքում, երբ այդ պայմանները ակնհայտ ազդեցություն են ունեցել նրա գրական-ստեղծագործական կյանքի վրա: Գրողը շրջանցել է բոլոր տեսակի նախապաշարումները և ստեղծել է հավերժական հնչեղություն ունեցող ստեղծագործություններ:

3. Վ. Խեչումյանը ստեղծագործությունները բաժանել է երկու մասի: Առաջինը միջնադարի կյանքին նվիրված պատմվածքներն են, իսկ երկրորդը՝ արդի դարաշրջանին: Պատմական թեմատիկային ձեռք մեկնելով՝ գրողը գտել է պատմականի

և արդիականի ընդհանուր հանգույցը: Արդի գրականության մեջ չկան միայն պատմական թեմայով և անցյալով ապրող գրողներ, քանզի պատմական թեման կապված է կյանքի և գրականության արդիականությունը հաստատող հրատապ խնդիրներին: Վ. Խեչումյանը հայտնաբերել է անցյալը ներկային կապող կամուրջը, որի հիմքերը փնտրել է հասարակ մարդու միջավայրում, ուր և որոնել է ժողովրդի լինելության գաղտնիքը:

4. Նովելները ներքին փոխկապակցվածությամբ ներկայացնում են Վերածննդի զարգացման ուղին՝ սկզբից մինչև գագաթնակետը: Հեղինակը թարմություն և նորություն է ներմուծել հայ գրականություն՝ ընտրելով հայ գրականության մեջ մասամբ արտացոլված մի ժամանակաշրջան, բացել է այն թափանցիկ քողը, որը ծածկում էր այդ հեռավոր աշխարհը ժամանակակից մարդուց, ամփոփ ներկայացրել է այն սոցիալ-քաղաքական, մշակութային գործոնները, որոնք մեծ ազդեցություն են ունեցել այդ դարաշրջանի մարդու բարոյա-հոգեբանական պատկերացումների վրա: Գրողը փառաբանել է ազգային զարթոնքը, գիրը, մշակույթը, արվեստը:

5. Վ. Խեչումյանը թեման ներկայացրել է նովելի ժանրային առանձնահատկությունների սահմաններում: Պատմական նովելի ժանրը նորություն էր հայ գրականության մեջ: Գրողը յուրովի մշակել է այս ժանրին բնորոշ յուրահատկությունները՝ ստեղծագործելով պատմական թեմատիկայով, ստեղծագործություններին տալով հոգեբանական վերլուծության խորություն:

6. Վ. Խեչումյանը յուրովի է մեկնաբանել պատմական փաստի և գրողի երևակայության փոխհարաբերության խնդիրը: Պատմական փաստի հիմքի վրա նա ստեղծել է գեղարվեստական երկը՝ գրողի անհատական երևակայության կնիքով կնքված, արտահայտված ինքնատիպ կառուցվածքով: Նա նովելները բաժանել է երկու մասի՝ առաջին մասը պատմական փաստն է, երկրորդը՝ այդ փաստի գեղարվեստական արտացոլանքը: Պատմական կոնկրետ դեպքերը նա քաղել է ձեռագիր մատյաններից ու պատմիչների ստեղծագործություններից, այնուհետև զուգորդել է դրանք իր երևակայությանը և ստեղծել արվեստի գեղեցիկ նմուշներ:

7. Վ. Խեչումյանի արվեստը յուրահատուկ է գրական հերոսի ընտրության առումով: Նա թեման ներկայացրել է գրիչի, ծաղկողի, թափառականի, պանդուխտի կերպարներով, որոնց հայտնաբերել է ձեռագիր մատյանների էջերում: Գրողի կերպարաստեղծման արվեստը հարուստ է և ինքնատիպ: Հեղինակը կերպարի մեջ կարևորել է ներաշխարհի բացահայտումը՝ եզրակացնելով, որ բնավորության լիարժեք ներկայացման առանցքում երևում է նաև արտաքինը: Հերոսի ներաշխարհը բացվում է փուլ առ փուլ, իսկ հոգեբանական հատկանիշները ընդգծվում են մանրուքների միջոցով: Հեղինակը կերպարների մեջ ամփոփել է ազգային և համամարդկային արժեքները:

8. Վ. Խեչումյանն իր ժողովրդի լինելության գաղտնիքն է բացահայտել. սա է նրա ողջ ստեղծագործության հիմնական նպատակաուղղվածությունը: Նովելների մեջ նա

գծագրել է իր ժողովրդի գոյապայքարի ուղիները՝ զենքի փառաբանման կողքին բարձրացնելով մշակույթի կարևորման խնդիրը, իսկ այս երկու գործոնների հանրագումարի մեջ հայտնաբերել է ժողովրդի գոյատևման գաղտնիքը: Գրողը հայ ժողովրդի պատմության և ոգու փոխհարաբերության խնդիրն է առաջադրել: Դարերի ընթացքում այս երկուսի միջև անջրպետ է առաջացել, նովելների մեջ այդ անջրպետի վերացման ուղիներն են ընդգծվում:

9. Վ. Խեչումյանը հոգեբան գրող է, որի համար ամենակարևորը մարդ արարածի ներաշխարհի պեղումն է: Նրա հերոսները հոգեբանական շղթայի առանձին օղակներն են, յուրաքանչյուրը՝ հոգեբանական մի շերտի արտահայտությունը՝ ամուր կապված ժամանակաշրջանին և ազգային ավանդույթներին: Հեղինակն անհատի հոգևոր երկփեղկվածության խնդիրն է առանձնացրել՝ ուշադրությունը բևեռելով մարդկային հոգեվիճակի և նրա դրսևորումների վրա: Նա եզրակացրել է, որ մարդկային ներաշխարհի աններդաշնակությունը սոցիալ-քաղաքական իրադարձությունների հետևանք է, որի «բուժումը» հնարավոր է միայն ներքին կապանքների վերացման դեպքում:

10. Գրողն առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձրել անհատի հոգևոր ազատության խնդրին, որը քննել է երկու տարբեր դարաշրջանների տեսադաշտում: Միջնադարին նվիրված ստեղծագործություններում հեղինակը շեշտը դրել է կրոնական գաղափարների դեմ մարդկային պայքարի ձևերի վրա (նորից նշենք, որ այստեղ բացակայում է հեղինակի անհատական կարծիքը), իսկ ներկա ժամանակաշրջանը ներկայացնող պատմվածքներում՝ պատերազմի պատճառով մարդու մեջ առաջացած վշտի, թախծի հաղթահարման վրա: Վ. Խեչումյանը գիտության և արվեստի փառաբանմամբ վեր է հանել մարդկային հանճարը, հզոր կամքը: Նա ընդգծել է այն մեծ սերը, որ տածում է ինքը առհասարակ մարդ արարածի նկատմամբ:

11. Հեղինակը նմանություններ է գտնել երկու տարբեր ժամանակաշրջաններում ապրող մարդկանց միջև: Նա ցույց է տվել, որ որոշ զգացմունքներ, հասարակական խնդիրներ, գաղափարներ դարերի ընթացքում գրեթե նույնն են մնացել: Վ. Խեչումյանը առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձրել հայրենասիրության, սիրո, կարոտի զգացմունքներին, որոնք միշտ էլ հայ մարդուն մղել են պայքարելու և արարելու: Իսկ սրանց հիմքի վրա ներկայացրել է այնպիսի ցավոտ հարցեր, ինչպիսիք են մարդկանց սոցիալական վիճակն ու պանդխտությունը: Գրողն անդրադարձել է հայ գյուղին և գյուղացուն՝ փորձելով նմանություններ ու տարբերություններ գտնել անցյալի և ներկայի միջև: Միջնադարի գյուղի կյանքը նա ներկայացրել է նաև սոցիալական պրոբլեմների հիման վրա, իսկ արդի շրջանում՝ որպես քնարերգություն: Այստեղ նրան օգնության են գալիս ժողովրդական չափածո հատվածներն և բնության գեղեցիկ նկարագրությունները, որոնք այնքան յուրահատուկ տեղ են զբաղեցրել նրա ողջ ստեղծագործության մեջ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՅՈՎ ՀՐԱՏԱՐԱԿԿԱԾ ՀՈԴԿԱԾՆԵՐ

ՄԱՍԻՆԻՍ 8-րդ դրվածք

1. Ժողովրդական երգերը Վ. Խեչումյանի «Զվարթնոցում», «Գարուն», Եր., 2005, թ. 9, էջ 59-61:
2. Սոցիալական հարցադրումները և պանդխտության թեման Վ. Խեչումյանի «Զվարթնոցում», «Կանթեղ», Գիտական հոդվածների ժողովածու, Եր., 2006, թ.3 (28), էջ 3-7:
3. Վ. Խեչումյանի արձակի պատմական ակունքները, «Կասն արդարության», Եր., 2007, թ.1, էջ 31-33:
4. Անհատի ազատության խնդիրը Վ. Խեչումյանի ստեղծագործություններում, «Հայագիտական հանդես», Եր., 2007, թ.3 (6), էջ 77-82

Григорян Мая Оганесовна

Малая проза В. Хечумяна

Диссертация на соискание ученой степени филологических наук по специальности.

Защита состоится 28. октября 2008г., 12⁰⁰ ч. в специализированном совете 003 Института им. М. Абегамяна НАН РА, по адресу: г. Ереван, ул. Григора Лусаворича 15.

Резюме

В мире литературы для писателей родина и народ не просто понятия, а источник жизни. Один из таких писателей Виген Хечумян, который сполна выпил из святого родника, а затем вернул своему народу. Его подход к художественной литературе-это жизненные явление художественно смысловых раздумии.

Творческая жизнь Хечумяна берет свое начало в довольно трудных общественно-политических условиях, но он сумел создать такие рассказы, которые стали бессмертными в истории армянской литературы благодаря ряду свойственным им особенностям. В первую очередь стоит вопрос жанра. Имеется ввиду новое раскрытие жанра новеллы. В. Хечумян разрабатывает на исторические темы стойкие принципы рассказа.

Произведения отличаются своей темой и отрезком исторического времени. Темы новелл относятся к 7-15 векам, в особенности они охватывают тот период средневековья, который еще не исследовался. Он будто ставит перед собой цель- осветить армянское возрождение и тот духовый мир, который сформировался в эту эпоху.

В. Хечумян раскрывает тему образом писателя, пленника, скитальца. Героев выбирает не из среды высшего общества, а выбирает тех героев, которые жили, но не упоминались. В произведениях, написанных на военные темы, герои простые люди, у которых сильная воля. Они могут преодолеть все преграды и испытания.

Сборники Хечумяна, обобщенные в них рассказы имеют крепкие структурные принципы. Сборник «Книга странствии» оставляет впечатление моста, который связывает прошлое с настоящим. Многие его рассказы напоминают истории, взятые из рукописей, причиной которых являются выписанные из них цитаты.

Свои произведения писатель создает в системе особого языкового стиля. Автор связывает 3 языковые слоя между собой, ставя перед собой цель- полностью представить героя, идею и язык.

